

Padaj silo i nepravdo je opet hit

“Po gradovima bivše Jugoslavije je sve više kulturnih događaja u kojima NOB postaje simbol nacionalne borbe za oslobođenje (Srba, Hrvata, Slovenaca, Crnogoraca itd.), dok se njegovi revolucionarni i jugoslavenski aspekti potpuno brišu. Istovremeno, antifašizam postaje prazna kategorija u stranačkim obračunima, reč kojom se potkusurivaju politički protivnici”

Foto: Ivan Šepić

Ovdašnje novinske agencije su nedavno objavile, a mediji preneli, da je Slovenija uvrstila partizanske pesme u listu nacionalne kulturne baštine i time ih zaštitila za buduće generacije. Precizirano je da se radi o sto pesama. Vest je izazvala izuzetno brojnu vidljivost na društvenim mrežama i uglavnom pozitivne komentare. Najčešća pitanja su se odnosila na Sloveniju – zašto je od svih jugoslovenskih republika partizanske pesme zaštitila baš Slovenija, pogotovo što se ona prva osamostalila, i na Srbiju – da li bi tako nešto moglo da se desi i kod nas.

Ana Hofman, autorka knjige *Novi život partizanskih pesama* (izdavač XX vek) i sigurno jedan od najvećih stručnjaka o

ovoj temi u regionu, kaže da je ta vest samo delimično tačna, pa zato razgovor počinjemo od tog objašnjenja.

Ana Hofman je etnomuzikološkinja i antropološkinja zaposlena na Institutu za kulturalne i studije sećanja na Slovenskoj akademiji nauka i umetnosti. Njena šira istraživačka interesovanja obuhvataju pitanje rada, roda, klase, političke ekonomije i društvenih pokreta međusobno povezanih sa muzikom i zvukom na prostoru bivše Jugoslavije, sa naglaskom na antifašističkoj prošlosti, sećanju, afektu i aktivizmu. Bila je gostujuća istraživačica na univerzitetima širom sveta. Objavila je više knjiga i naučnih radova, a trenutno je u štampi njena knjiga *Socialism, Now: Singing activism after Yugoslavia* koju objavljuje Oxford University Press.

“VREME”: Dakle, šta je tačno zaštitila Slovenija?

ANA HOFMAN: Zapravo se radi o nepreciznom prenošenju informacija. Na nacionalnu listu nematerijalne baštine je upisano “pevanje partizanskih pesama”, što znači praksa a ne same pesme, odnosno repertoar. Verujem da je se za većinu ljudi ova razlika čini nevažnom, ali je ona ključna da bismo razumeli razlog za ovu odluku. Malo ljudi zna da se pevanje partizanskih pesama u Sloveniji nastavilo i posle raspada Jugoslavije i da je prisutno sve do danas. Partizanski hor iz Ljubljane, Hor “Pinko Tomažič” iz Trsta i Koroški partizanski hor nastavili su sa izvođenjem ovog repertoara na zvaničnim i nezvaničnim proslavama i drugim događajima vezanim za NOB. Takođe, ove

ali novih načina njegove upotrebe u sadašnjem trenutku. Prema navodima iz obrazloženja, radi se o pevanju partizanskih pesama po originalnim zapisima ili u adaptiranoj verziji, bez muzičke pratnje i kroz kombinaciju sa drugim muzičkim žanrovima kao što su rok ili pank.

Da li je slučajnost što je predlog o zaštiti pevanja partizanskih pesama došao baš sad ili je to rezultat nekih konkretnih društveno-političkih dešavanja u Sloveniji?

Ideja o tome je dugo zrla. Kao hor sa najdužom tradicijom pevanja partizanskih pesama, koji je ove godine u aprilu proslavio 80 godina postojanja, Partizanski hor iz Ljubljane je inicijativu pokrenuo pre nekoliko godina, a ja sam imala prilike da o tome sa njima razgovaram u više navrata. Da bismo razumeli i ovu inicijativu i kasniju odluku, važno je znati da muzičko nasleđe NOB-a nikada nije brisano iz javnog prostora u Sloveniji. Za razliku od ostalih republika bivše Jugoslavije, gde je celokupno iskustvo NOB-a utišano i pomereno na margine javnog prostora, u Sloveniji je odnos prema tekuvinama jugoslovenske antifašističke borbe bio drugačiji. Na to je uticalo nekoliko faktora: razvoj i uloga slovenačkog partizanskog pokreta tokom Drugog svetskog rata, položaj koji je Slovenija imala unutar Jugoslavije i prilikom njenog raspada i činjenica da je to prva jugoslovenska republika koja se 2004. godine pridružila EU. Političke okolnosti, a naročito podešavanje Slovenije koju su sproveli nemački, italijanski i mađarski okupatori, doprinele su formiranju organizovanog otpora kao borbe za očuvanje “nacionalne teritorije”. Iako ne možemo potpuno zanemariti pokušaje revizionizma u vreme uzleta nacionalizma, pogotovo u 90-im godina prošlog veka, partizanske pesme su deo nacionalnog kulturnog i muzičkog korpusa u Sloveniji. To ima i svoju drugu stranu, jer se ove specifičnosti često

pesme su ostale deo repertoara i drugih horova, pogotovo u Primorskoj i Koroškoj regiji, koje su bile najviše pogođene fašističkim terorom.

Zato odluka slovenačkog Ministarstva kulture stavlja partizanske pesme u kontekst sadašnjosti, a ne prošlosti. Pored Partizanskog hora iz Ljubljane, koji je osnovan 1944. godine i muškog hora “Slava Klavora” iz Maribora, kao nosilac ovog nasleđa upisan je i Ženski hor Kombinat. Radi se o aktivističkom horu koji je osnovan 2008. godine i koji je partizanske pesme preneo na ulicu i vratio im društvenopolitičku ulogu kroz pevanje na protesnim skupovima. Drugim rečima, govorimo o hrabrom potezu Slovenije da zaštiti pevanje partizanskih pesama kao savremenu praksu očuvanja partizanskog nasleđa,

koriste za distanciranje od zajedničkog jugoslovenskog kulturnog i političkog prostora.

Šta definiše partizanske pesme?

Za dodatno razumevanje želim još da pojasnim da bi upisivanje partizanskih pesama u nacionalni registar bilo problematično iz više razloga. Prvo, kada govorimo o ovim pesmama, ne govorimo o određenom žanru koji ima svoje specifične muzičke karakteristike. Partizanske pesme definiše kontekst njihovog nastajanja i izvođenja. Radi se o repertoaru koji je nastajao u partizanskim jedinicama i na oslobođenoj teritoriji. Taj repertoar obuhvata i narodne pesme prilagođene novom kontekstu borbe i revolucije, ali i druge radničke i revolucionarne pesme iz različitih istorijskih perioda i konteksta koje su se u originalnom ili izmenjenom izvodile u periodu NOB-a (pre svega pesme seljačkih buna, Francuske i Oktobarske revolucije, Španskog građanskog rata). Budući da se radi o vrlo raznorodnom muzičkom materijalu i vrstama autorstva od poznatih domaćih i svetskih kompozitora, do anonimnih seljaka i radnika, ali i kolektivnog autorstva imalo bi smisla razmišljati o njima kao o nasleđu u nekom širem okviru. Pritom mislim na zajedničko nasleđe jugoslovenskih naroda ili još šire antifašističko, revolucionarno i socijalističko nasleđe Evrope i sveta, jer one ne mogu i ne smeju da budu baština jedne nacije.

Da li u baštinjenju NOB-a ima politike?

Sa jedne strane, prepoznavanje partizanskih pesama kao kulturnog nasleđa je važno jer se opire namernom brisanju kulture sećanja na ovaj istorijski period. U društvima koja su 1990-ih prošla kroz krvave ratove, uzlet militantnog nacionalizma i rehabilitacije kolaboracionista, ovakav potez jeste otpor ciljanom odstranjivanju i diskreditaciji nasleđa NOB-a.

Sa druge strane, važno je upozoriti da baštinjenje prošlosti nikada nije politički

OVACIJE U BEOGRADU: Koncert Partizanskog hora "PINKO TOMAŽIĆ" iz Trsta

Foto: Promo

neutralan čin. Zato moramo ostati kritični prema samim mehanizmima proizvodnje i menadžmenta kulturnog nasleđa. U kontekstu koji podržava takmičenje nacionalnih država koliko novih nematerijalnih kulturnih dobara će upisati na Uneskovu reprezentativnu listu, teško možemo očekivati pomak ka očuvanju i zaštiti praksi koje izlaze iz okvira etnički orijentisanih kulturnih politika. Kao što ironično primećuju kolegice antropološkinje iz Hrvatske Marijana Hameršak i Iva Pleše, inicijativa da se četrdesetogodišnja radna nedelja ili besplatno javno zdravstvo i školstvo uključe u reprezentativne liste nasleđa su već unapred osuđene na neuspeh i prema njihovim rečima, bile bi izvrnute javnom skepticizmu i cinizmu.

Prema nekim komentarima na društvenim mrežama povodom vesti o partizanskim pesmama, u pitanju je nostalgija i vraćanje starim mitovima. Da li su u pravu?

Sama sam se iznenadila koliko je vest odjeknula u ostalim republikama bivše Jugoslavije. Komentari očekivano povezuju ovu odluku sa jugonostalgijom, što je uglavnom tipičan pojednostavljeni okvir za razumevanje svakog pozitivnog odnosa prema jugoslovenskoj prošlosti. Razlog možda leži i u tome da je lakše razumeti ovaj potez iz vizure Slovenaca kao najvećih jugonostalgičara, ali onih koji najviše profitiraju na zajedničkom nasleđu, pa i posle ajvara sada hoće da zaštite partizanske pesme kao svoje. Komentari tipa "ko nam je kriv kad se nismo prvi setili" otvaraju neke bolne teme i osetljiva pitanja raspada Jugoslavije i odnosa prema zajedničkoj prošlosti. Na primer, zašto Slovenci, koji su prvi izašli iz Jugoslavije, sada vrednuju partizanske pesme, a upravo je kroz njih opevano stvaranje te iste države.

Reakcije u javnosti na ovu odluku pokazuju nemogućnost da ovo nasleđe razumemo kao suštinski "naše" izvan nacionalnih okvira. A to "naše" ne odnosi se isključivo na stvaranje višenacionalne države kroz diskurs bratstva i jedinstva, već i izgradnje jednog pravednijeg društva koje će podrazumevati i proizvodne i društvene odnose bazirane na jednakoj distribuciji zajedničkih dobara. Ono što me razočarava ali ne iznenađuje je da ljudi ne mogu da sagledaju značaj pevanja ovih pesama iz vizure današnjeg urušavanja društva na svim poljima. Pritom se ne radi samo o regionu, već o mnogo širim pitanjima kontinuirane krize globalnog kapitalizma i promišljanja o tome gde i u kom smeru kao društva želimo da idemo.

Da li je ovo novo interesovanje za partizanske pesme znak potrebe da se vrate stare vrednosti koje su one pronosile?

Sasvim sigurno. Kao neko ko se više od dve decenije bavi muzičkim nasleđem NOB-a, sa pažnjom pratim kako događanja na globalnoj društveno-političkoj sceni i u regionu utiču na reinterpretacije ovog istorijskog iskustva. Kada su krenuli masovni protesti u Sloveniji 2012/13. protiv vlade Janeza Janše i mera štednje Svetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda, na ulicama su se zaorile *Padaj silo i nepravdo*, *Po šumama i gorama* ili internacionalne *Ay Carmela* i *Bella Ciao*. Sličan repertoar se mogao čuti i na ulicama drugih postjugoslovenskih gradova koju godinu kasnije, gde su se ove pesme pevale sa novim žarom u borbi za socijalnu pravdu i protiv nacionalizma, fašizma i političkih klasa, kao na primer u Bosni i Hercegovini na JMBG protestima. Ti protesti su na neki način bili odjek i dešavanja na globalnom nivou, ali ono što jugoslovenski kontekst ima da ponudi jeste istorijsko iskustvo antifašizma ne samo

kao otpora fašističkom okupatoru, već kao zalaganje za radikalnu promenu kapitalističkih društvenih odnosa. To omogućava razumevanje fašizma kao direktne posledice krize kapitalizma. Drugim rečima, ako želimo da se suprotstavimo fašizmu danas, ne možemo se baviti samo pitanjem opresije i slobode, već i eksploatacije i klasne borbe.

Partizanske pesme su često sinonim za odbačenu ideologiju, za propagandu totalitarnog režima. Zna se da je 2015. godine na Mrakovici policija prekinula pevanje pesme Oj, Kozaro.

Te godine sam bila prisutna na komemoraciji bitke na Kozari na Mrakovici i ono što me je zaprepastilo bio je način na koji su već sledeće godine vlasti uključile pevanje partizanskih pesama u oficijalni program. Za taj čin često umem da kažem da su nas 2015. učutkali, ali su nam 2016. zato ukrali glas. I ovo pokazuje jednu mnogo opasniju stranu vraćanja ovoj prošlosti, a to je njena zloupotreba od strane političkih elita. Pritom se radi o proglašavanju antifašističke borbe tekovinom jedne nacije, dok se ostale proglašavaju fašistima. Nacionalne elite tako, kroz "etnifikaciju" partizanskog nasleđa, dodatno podgreavaju nacionalne tenzije, pogotovo u kontekstu Bosne i Hercegovine.

Kako se bratstvo-jedinstvo, jedna od glavnih tema partizanskih pesama, uklapa u danas aktuelne stavove državnih elita za etnički čiste države i njihovu nacionalističku agendu? Da li možete da zamislite rehabilitaciju partizanske pesme u Srbiji? Podsetila bih da je 2018. godine partizanski hor iz Trsta "PINKO TOMAŽIĆ" u Beogradu ispraćen ovacijama u MTS dvorani.

Po mom mišljenju, ne radi se samo o pitanju rehabilitacije, već o sprečavanju da se to istorijsko iskustvo zloupotrebi i obesmisli. Mislim da je ključno na koji način se vraćamo ovom nasleđu, budući da trenutno svedočimo devalvaciji svih ideja i političkih pozicija, pa time i kategoriji antifašizma. Upravo sam u toku terenskog rada u okviru kog posećujem različite državne komemoracije i kulturne manifestacije gde političke elite uspešno spajaju nacionalizam sa idejom antifašizma. Po gradovima bivše Jugoslavije je sve više kulturnih događaja u kojima NOB postaje simbol nacionalne borbe za oslobođenje

(Srba, Hrvata, Slovenaca, Crnogoraca itd.), dok se njegov revolucionarni i jugoslovenski aspekti potpuno brišu. Istovremeno, antifašizam postaje prazna kategorija u stranačkim obračunima, reč kojom se potkusurivaju politički protivnici.

Vreme će pokazati da li će slovenački primer pokrenuti i druge zvanične akcije u smeru zaštite kulturnog nasleđa NOB-a, zapostavljenog posle raspada Jugoslavije. Već i ovaj upis u registar otvara pitanja kako će protokoli Uneska, bazirani na nacionalnoj paradigmi ali i tretiranju nasleđa kao brenda, produkta i resursa, oblikovati dalji tok praksi pevanja partizanskih pesama. Takođe, ostaje i pitanje: da li ako upišemo partizanske pesme u srpski, hrvatski, makedonski, crnogorski, bosanskohercegovački i ostale nacionalne registre nematerijalnog kulturnog nasleđa, zapravo čuvamo tekovine za koje su se partizani borili?

Da li su moguće nove partizanske pesme koje bi pevale o borbi protiv novih nepravdi ili su one vezane samo za NOB?

To se već dešava. Kao što sam istakla na početku, ovaj upis u registar odnosi se kako na savremeno pevanje partizanskih pesama u njihovim "originalnim", tako i u adaptiranim verzijama. Samoorganizovani horovi na prostoru bivše Jugoslavije kao što su Horkeškart i Naša pjesma iz Beograda, Praksa iz Pule, Le Zbor iz Zagreba, Kombinat i Z'borke iz Ljubljane ili Hor "29. novembar" iz Beča, od kojih su neki aktivni i više od dve decenije, ne samo da oživljavaju ovaj repertoar, već ga oblače u novo zvučno i tekstualno ruho. Njihova već ustaljena praksa je da pesmama dodaju nove aktuelne tekstove, kao što je to bilo u slučaju pesme *Ay Carmela!* kojoj su članice i članovi beogradskog Horkestra dodali strofu o Beogradu na vodi. Gorepomenuti Kombinat je u tu istu pesmu dodao strofu o stradanju ljudi na Balkanskoj izbegličkoj ruti, a izvele su je ispred žice koju je tadašnja slovenačka vlada postavila na svojoj južnoj granici. Oni oživljavaju ovaj repertoar ne samo sa idejom očuvanja sećanja na tekovine NOB-a, već ističu važnost kolektivnog udruživanja kroz pevanje. Okreću se jugoslovenskom antifašističkom nasleđu kao sredstvu kritike današnjice, ali daju i neke nove ideje za građenje drugačijih društvenih odnosa u budućnosti. ¶

SONJA ČIRIĆ

Samo sebičnost Srbina spasava

U dominaciji "sve može" (za pare i prestiž, naravno) političke filozofije, ne samo da nema nikakvih izgleda za kolektivni prosperitet (čitaj: "dobro"), kao i nikakve društvene i političke zajednice, već postoji samo masa sebičnih pojedinaca u dubokom moralnom minusu – jedno je od naravoučenija knjige Džonatan Hajta Psihologija morala

Preručica o dobrom i lošem stara je onoliko koliko i ljudski rod, rasprave o poreklu morala i moralnosti onoliko koliko i filozofija, a istraživanja razvoja moralnog suđenja onoliko koliko i psihologija. Retke su teme koje, poput morala, u tolikoj mери i tako lako "presecaju" granice naučnih disciplina ili one koje više definišu prirodu ljudskosti i imaju veći potencijal da ljude vode kako udruživanju i kooperaciji, tako i razmiricama. Čini se da je opsesija pravičnošću gotovo normalno ljudsko stanje, a moralna trvljenja perzistentna. No, razumna smo bića i lako ćemo se složiti da je, recimo, povređivanje drugih loše, zar ne?

Ne baš, sudeći po odgovorima koje na ovo pitanje nudi knjiga jednog od najznačajnijih socijalnih psihologa današnjice i medijski najprominentnijih psihologa u globalnim razmerama, Džonatan Hajta, *Psihologija morala – O pravičnom umu ili mogu li politika i religija podeliti dobre ljude* u izdanju izdavačke kuće Clio (*prevela sa engleskog Marina Vicanović*), koja donosi novi pogled na stare probleme porekla i prirode morala, njegovih izvora i posledica. U knjizi se razrađuju tri glavne ideje koje su, svaka na svoj način, naučne revolucije u malom. Prva od njih glasi da su, u sferi moralnog suđenja, intuicije na prvom mestu, a

*strateško rezonovanje na drugom; metaforički govoreći, um je "podeljen" na dva dela, podseća na jahača (strateško, racionalno rezonovanje) koji jaše slona (intuicije). "Obožavanje" razuma u zapadnoj misli koje seže do Platona, Hajt naziva zabludom i staje na stranu aktuelnih (a, zapravo, još Hjumovih) gledišta o tome da je razum sluga strastima i emocijama; "jahačev" posao je da služi "slonu". Glavni izvor moralnih sudova su "osećaji iz stomaka", "automatske" intuicije, dok rezonovanje dolazi tek naknadno, *post hoc* traga za razlozima i njegova priroda je u biti ubeđivačka i*

socijalna, (samo)opravdavajuća. Odmah i bez napora nešto doživimo kao dobro ili loše, a tek naknadnim promišljanjem sebi i drugima objašnjavamo zašto je to dobro ili loše.

Moral podrazumeva nešto više od štete i pravednosti, "jezik" je sa šest receptora, suština je druge glavne ideje koja se u knjizi obrađuje. Tipična gledišta o moralnosti svode je na jedan jedini princip koji obično predstavlja maksimizovanje blagostanja (pomoz/ne povredi drugog) ili je to ponekad ideja o pravednosti, poštovanju pojedinca i njegove autonomije. Ali to su, kaže Hajt, tipične zapadnjačko-individualističke predstave o moralnosti, "utilitaristički roštilj" koji služi samo slatko (blagostanje) ili "deontološki restoran" ¶